

רח' המ"ג 5 ירושלים
www.erezhemdah.org
halachapsuka@erezhemdah.org

פסקי דין אקטואליים
בענייני חושן משפט

ב"ה, עיה"ק ירושלים ת"ו

גליון מספר 49, כא בחשון תשס"ט

הנושא שבו עוסק הגליון הנוכחי הוא חיובי נזיקין. בתחום זה חלו מספר שינויים משמעותיים בעמדת בתי הדין בשנים האחרונות. אם בעבר התייחסות בתי הדין לתביעות גרמא ועגמת נפש היתה מסתכמת בקביעה כי על פי הדין אין לחייב בתביעות אלו, הרי שכיום בתי הדין משתמשים בסמכותם לפשר כדי לתת חיוב חלקי גם במקרים אלו, כפי שעולה מפסקי הדין שבגליון. שינוי זה מתקיים בעיקר בבתי הדין משפט והלכה בישראל, ורשת בתי הדין לממונות גזית, שעמדתם הרשמית היא לחייב באופן חלקי על נזקים שנעשו בדרך גרמא וכדומה.

אנו שבים להוצאה הסדירה של הבטאון לאחר חופשת בין הזמנים. כמו כן, מתנצלים בפני הקוראים שלא קיבלו חלק מהגליונות הקודמים. ניתן להוריד את הגליונות הקודמים באתר הלכה פסוקה www.HalachaPsuka.googlepages.com או לשלוח אלינו מייל ולבקש את הגליונות החסרים.

נשמח לקבל פסקי דין נוספים, על מנת שנוכל לפרסמם בעתיד. תגובות ופסקי דין יש לשלוח לכתובת halachapsuka@gmail.com.

המערכת:

הרב יואב שטרנברג

הרב עידו הבר, הרב אייל פישלר, הרב עקיבא כהנא

פסקי הדין המתפרסמים ב'הלכה פסוקה', אינם מבטאים את עמדת בית הדין 'משפט והלכה בישראל', וכמו כן אין לראות בפרסומם משום ייעוץ הלכתי או משפטי. מטרת הפרסום היא לעורר דיון הלכתי בין הקוראים.

למעוניינים לעשות מנוי (חינם) לבטאון, נא לשלוח מייל לכתובת: halachapsuka@erezhemdah.org

בקרו באתר הלכה פסוקה HalachaPsuka.googlepages.com

רוצים לחתום חוזה לפי ההלכה?

פנו אל: **"משפט והלכה בישראל"**

טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

העקרונות ההלכתיים העולים מפסקי הדין בגליון

1. אחריות על מוצר שהתקלקל עקב הוראות אחסנה לקויות / בית הדין משפט והלכה בישראל

- א. קנה אדם חפץ, ומצא בו מום שיש להסתפק אם המום נוצר עוד קודם המכירה, והמקח בטל, או לאחר המכירה, והמקח קיים, אם אין אומדנא המוכיחה מתי נוצר המום, הרי שמניחים שהמום נוצר ברשות הקונה, אף להוציא ממון.
- ב. אם המוכר נתן הוראות איחסון לא מדוייקות, שמחמתן התקלקל החפץ ברשות הקונה, אין לחייב מן הדין את המוכר בנזקים שנגרמו לחפץ, כיוון שנוק זה הוא גרמא בלבד.
- ג. למרות האמור בסעיף ב, במסגרת פשרה, יש להתחשב בנזק שגרם המוכר לקונה.

2. נזק שנגרם עקב היתקלות במרצפת בולטת / בית הדין לממונות גזית צפת

- א. אדם שנתקל במכשול בחנות וניזוק, רשאי לתבוע את בעל החנות לפצות אותו על נזקיו מדין 'בור'.
- ב. בחיוב מדין בור חייב המזיק לשלם רק על נזק קבוע שנגרם לניזק, אולם לא על אבדן ימי עבודה והוצאות ריפוי. וכן אין המזיק חייב לשלם על הכאב או הבושה שנגרמו לניזק.
- ג. במקום שבו המנהג המקובל הוא שיש לחנויות כיסוי ביטוחי לתביעות מעין אלו, אם לחנותו של המזיק אין כיסוי, ראוי לחייבו בפיצויים במסגרת פשרה.
- ד. כאשר בית הדין מחייב פיצויים במסגרת פשרה, יש לתת ביטוי גם לפיצוי על צער ועגמת נפש.

3. הזמנת מוצרים שלא נדרשו בסופו של דבר / בית הדין לממונות גזית שדרות

- א. במקרה של ספק בפרשנות של לשון חוזה, יש לפרשו על פי ההקשר הכללי של החוזה.
- ב. אם אומן הזמין חומרים לעבודה שהזמין לקוח, והלקוח ביטל את ההזמנה, חייב הלקוח לשלם על החומרים האלו למזמין, מדינא דגרמי.
- ג. האמור בסעיף ב הוא רק בתנאי שהמוכר אינו יכול לשמור את החומרים לעצמו, כיוון שהם מתקלקלים וכדומה. אולם, אם המוכר יכול לשמור את החומרים לעצמו, אף שיהיה לו קשה למכור אותם, ואין לו מה לעשות איתם בהכרח, אין הלקוח צריך לשלם לו עליהם.

בית הדין משפט והלכה בישראל, ירושלים

[אתר בית הדין משפט והלכה בישראל](#)

אחריות על מוצר שהתקלקל עקב הוראות אחסנה לקויות

תיאור המקרה

התובע מכר תמרים לנתבע. לאחר הרכישה התקשר הנתבע לתובע לברר את אפשרויות ההחזקה של התמרים. בסופו של דבר, התמרים שהיו ברשותו של הנתבע התליעו כולן, והוא לא היה יכול להשתמש בהן.

טענות התובע

התובע טוען, שהוראותיו ביחס לאחזקת התמרים נכונות, והנתבע אשם בכך שלא עמד בהוראות אלו. על כן, האחריות לאבדן התמרים היא על הנתבע. הוא תובע מהנתבע לשלם לו את מלא השווי של התמרים.

תשובת הנתבע

הנתבע מכחיש את התובע לגבי ההוראות המדוייקות, וטוען שעמד בהוראות כפי שקיבל מהתובע. על כן, או שהתובע מכר לו תמרים מתולעות, או שהתובע נתן לו הוראות לא נכונות. על כל פנים, מחמת טענתו אלו, הוא אינו מוכן לשלם לתובע כלל עבור התמרים.

פסק הדין

בית הדין קבע כי אין לחייב מן הדין את התובע על הנזק שנגרם לתמרים. עם זאת, במסגרת סמכותו של בית הדין לפסוק 'הן לדין והן לפשרה', התחשב בית הדין בעובדה שהתובע מסר הוראות אחסנה מוטעות לנתבע, וקיזז תביעות אחרות של התובע (שלא פורטו בתקציר זה, ולא הוכחו מספיק) כנגד ההפסד שאולי נגרם לתמרים באשמת התובע.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

- א. האם הנתבע יכול לבטל את המקח בטענה כי התמרים היו מתולעות מראש?
- ב. האם ההוראות שמסר התובע לנתבע לגבי אחזקת התמרים היו נכונות?
- ג. האם הנתבע יכול לתבוע את התובע על הפסד התמרים מחמת הוראות לא נכונות?

א. ביטול עיסקה כאשר המום התגלה ברשות הקונה

היות שהמום בתמרים, דהיינו העובדה כי הן מתולעות, התגלה רק ברשות הנתבע, ויש מקום לומר שכאשר נמכרו התמרים הן לא היו מתולעות, יש לברר על מי מוטלת חובת ההוכחה בשאלה מתי התליעו התמרים. מקרה של ספק אם היה מקח טעות מופיע בגמרא בחולין (נ:) ביחס למי שמכר פרה לחבירו ושחטה ונמצאה טריפה. במצב זה, אם ברור שהבהמה היתה טרפה בשעה שנמכרה, המקח בטל. אם ברור שהבהמה הפכה להיות טרפה ברשות הקונה, המקח קיים. במקרה שיש ספק אצל מי נטרפה הפרה, הדין הוא "המוציא מחבירו עליו הראיה".

התוספות (שם ד"ה המוציא) והרא"ש (שם פרק ג סימן לד) פוסקים, שגם אם לא נתן הקונה דמים, אין הוא יכול להחזיק בהם מספק, שכן אנו אומרים "כאן נמצאו כאן היו", דהיינו שהיות והספק נולד לאחר המכירה ברשות הלוקח, עליו להביא ראיה שהפגם נוצר עוד קודם המכירה. לדעתם, הגמרא נקטה "המוציא מחבירו עליו הראיה", משום שבדרך כלל המוכר הוא המוחזק בדמים, שכן הוא אינו מוכר עד שיקבל כסף. כן

מפורש גם ברמב"ם (הלכות מכירה פרק כ הלכה יד), שאם לא הביא הלוקח ראיה, עליו לשלם אף אם הוא מוחזק בדמים. וכך פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן רלב סעיף יא):

המוכר בהמה לחבירו לטבחה ושחטה ונמצאת טרפה, אם נודע בודאי שהיתה טריפה כשלקחה... הוי מקח טעות וצריך להחזיר הדמים, ואם לא... על הלוקח להביא ראיה ואם לא - יפסיד ויתן הדמים אם הם עדיין בידו

אלא שבשו"ת הרא"ש (כלל קב סימן ט) משמע שלא תמיד אומרים "כאן נמצאו כאן היו":

ששאלת: ראובן שמכר לשמעון גבינות, ואחר ג' ימים פתח ומצאן מרוקבין רקבון גדול ועפוש הרבה, יש לשאול: עיפוש הגבינות, בכמה זמן ראוי רקבון ועיפוש כזה לבא בגבינה, אם יאמרו שהיה בבית המוכר, נמצא שהיה מקחו בטעות, ואם הדבר ספק, המוציא מחברו עליו הראיה.

וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (שם סעיף טז). ומסביר הסמ"ע (סקל"ד) שכאן אם לא שילם הלוקח דמים לא ישלם, בשונה מדין בהמה הנמצאת טריפה, שם משלם למרות הספק. שכן, סתם בהמה אינה נטרפת, אך גבינות דרכן להתליע, ולכן לא אומרים בהן "כאן נמצאו כאן היו". לפי זה היה מקום לדון גם בתמרים האם נחשבים כדרכם להתליע.

להלכה בנדון דידן, קבע בית הדין כי אין ליישם את דברי הרא"ש, וזאת משני טעמים: האחד, שמלשון הבית יוסף (סימן רלב) משמע שאין חילוק בדבר, וכך גם כתב הסמ"ע הנ"ל (וחלק על הבית יוסף), וגם בבאר הגולה (שם אות מ) הבין בדברי הבית יוסף (והסכים עימו), שבכל מקרה חייב הקונה לשלם עבור הגבינות, מצד 'כאן נמצאו כאן היו'. הטעם השני הוא, שכל הנידון שם מדבר במקרה בו התעורר ספק אם כבר בשעת המכירה היו הגבינות מתולעות. ואילו בנידון דידן לא היה ערעור על שעת המכירה, אלא טענת קלקול מאוחרת יותר.

ב. ההוראות הנכונות בדבר אחסנת תמרים

בית הדין בירר עם מומחים מה הן ההוראות הנכונות לאחסנת תמרים. על פי דברי המומחים, גם הוראות האחסנה שנתן התובע על פי טענתו, אינן טובות, והן בהחלט עלולות לגרום להתלעה של התמרים.

ג. תביעת נזיקין בגין הוראות אחסנה לא נכונות

כיוון שלמעשה, גם על פי דבריו של התובע עצמו, הוראות האחסנה שנתן לא היו נכונות, יש לברר האם התובע חייב לפצות את הנתבע על הנזקים שנגרמו לו מחמת ההוראות המוטעות.

הגמרא בבבא קמא (צ"ט:) אומרת:

איתמר המראה דינר לשולחני ונמצא רע תני חדא אומן פטור הדיוט חייב ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב. אמר רב פפא כי תניא אומן פטור כגון דנכו ואיסור דלא צריכי למיגמר כלל.

כלומר מי שהראה לשולחני (אדם המתעסק בכספים) דינר, ועל סמך דבריו שהדינר טוב לקח אותו, ונמצא שהדינר היה מזוייף והפסיד אותו, חייב השולחני לשלם לו. אם השולחני היה מומחה גדול, שאז ניתן להניח שטעותו הייתה באונס, הוא פטור (ואף במקרה זה, אם השולחני קיבל כסף על כך, חייב, וכן פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן שו סעיף ו)).

בנידון דידן התובע לא קיבל תשלום על עצתו, אך אינו מומחה, ועל כן לכאורה יש לחייבו כדין 'מראה דינר לשולחני'.

אלא שנראה שאין מקום לחייב את התובע בנזקי הנתבע (וממילא לפטור את הנתבע מתשלומין) למרות עצתו השגויה, וזאת משתי סיבות:

א. לא ברי היזיקא והנזק אינו מיידי - בשעת מתן העצה לא היה ברור שהיא תגרום לנזק, שכן לא ברור היה שאכן יש כוונה לאחסן את התמרים לתקופות ארוכות. אילו הנתבע היה מצליח למכור את התמרים תוך זמן סביר, קרוב לוודאי שלא היו מתקלקלים, וכפי דברי המומחה שאיתו התייעץ בית הדין שהנזק מתחיל

רק לאחר מספר שבועות, וגם אז לא ניתן לדעת בבירור כמה נזק ייגרם. נמצא אם כן, שהנזק גם אינו וודאי, וגם אינו מיידי. פער הזמן, וחוסר הוודאות באפשרות גרימת הנזק, מחלישה את הזיקה בין המעשה לתוצאה ופוטר את משיא העצה מחיוב בידי אדם. עובדות אלו מוציאות את הגדרת הנזק מדינא דגרמי עליו חייבים לשלם, והופכות אותו לגרמא, עליה אין חיוב תשלומין בדיני אדם, וכפי שנברר להלן.

ב. לא ברור שהנתבע ביצע את ההוראה שקיבל מהתובע - מדברי הגמרא בהמשך (ק). משמע שהחיוב על עצה רעה הוא רק במקרה שמראה הדינר אומר לשולחני: "חזי דעלך קא סמיכנא". אמנם התוספות (שם ד"ה אחוי) והרא"ש (שם פרק ט סימן טז) פסקו שלא דווקא, וגם ללא אמירת "חזי דעלך קא סמיכנא" חייב. אך הרי"ף (לה:) והרמב"ם (שם) פסקו שללא אמירת משפט זה לא קיים החיוב, וכן הכריעו המחבר (שם), הרמ"א (שהביא את הדיעה החולקת, אך סיים שהסברא הראשונה היא העיקר), והש"ך (שם סק"ב). ואמנם בשולחן ערוך (שם) כתב שאם הדברים נראים שסומך על דבריו חייב גם ללא אמירת "חזי דעלך קא סמיכנא", ואם כן בנידון דידן שהנתבע שאל את התובע כיצד לשמור את הסחורה שקנה ממנו, לכאורה מוכח שהתכוון לסמוך על דבריו, ויהיה חייב על העצה גם ללא אמירה מפורשת.

אלא שהנתבע לא הביא שום הוכחה כיצד שמר על התמרים, ובאם הוא שמר שלא כפי הוראות התובע לשמירה (כגון שהשאיר את התמרים בחוץ יותר זמן ממה שאמר לו התובע וכד'), ניתן לטעון, שפעולותיו לא הסתמכו על ההוראות שקיבל. יתכן אם כן, שגם אם היה מקבל הוראות מדויקות, לא היה עומד גם בהן, והתמרים היו ניזוקים מכל מקרה. יתירה מכך, במידה והסחורה נשמרה בתנאים גרועים עוד יותר מהוראות התובע, שוב לא נגרם הנזק כלל על ידי עצת התובע, אלא על ידי הנתבע בעצמו.

עם זאת, גם אם נאמר שאין כאן חיוב, סוף סוף נזק בגרמא יש כאן. וכיוון שבשטר הבוררות הצדדים מעניקים לבית הדין סמכות לפסוק 'הן לדין והן לפשרה' ראה בית הדין לנכון לתת משקל לנזק בגרמא, במסגרת הפשרה.

בית הדין לממונות גזית, צפת
לא פורסם

נזק שנגרם עקב היתקלות במרצפת בולטת

תיאור המקרה

התובע נכנס לחנותו של הנתבע על מנת לערוך קניות. בדרכו לקופה נתקל במרצפת שהיתה גבוהה יותר מהאחרות, ונפל. בלילה הרגיש כאבים עזים בצלעותיו, ורופא קבע כי יש לו סדק בצלעות. התובע נאלץ לשכב שבועיים במיטתו כשהוא סובל גם מהקאות של שטפי דם. גם לאחר איחוי השבר, אסור לו להרים משאות כבדים. נוסף על כך, כיוון שהאירוע היה לפני חג הפסח, הדבר גם סבל רב לו ולמשפחתו.

טענות התובע

התובע מבקש מהנתבע לפצותו הן על אובדן ימי עבודה, הן על הכאב והסבל מהפציעה, והן על עגמת הנפש. התובע טוען, שאילו היה לחנות ביטוח נגד נזקים מעין אלו בוודאי שהיה מקבל מהם פיצוי גדול.

תשובת הנתבע

הנתבע טען כי המרצפת הבולטת בולטת פחות מס"מ אחד מעל חברותיה, והיא אינה מהווה סיכון. הבליטה קיימת כבר עשרות שנים, ואף אחד לא נפל בגללה.

פסק הדין

בית הדין חייב את הנתבע לשלם סך של 2000 ₪ בתורת פשרה, וזאת על מנת לפצות את התובע על עגמת הנפש שנגרמה לו.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

- א. האם המרצפת הרופפת מהווה עילה לתביעה מדין 'בור'?
- ב. האם דנים בנזקי בור בזמן הזה?
- ג. האם הנזק בנדון דידן ניתן לתשלום בתביעת נזקי בור?
- ד. האם יש מקום לפיצוי על עגמת הנפש שנגרמה לתובע.

א. חיוב מדין בור בנדון דידן

בגמרא בבבא קמא (מט:): נחלקו תנאים ואמוראים, האם החופר בור ברשותו, כאשר יש רשות לרבים להלך שם, חייב או לא. להלכה פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן תי סעיף ו):

אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר בור ברשותו ופתחו לרשות הרבים, או פתח לרשות חברו, או שחפר

ופתח לרשותו, והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, הרי זה חייב בנזקיו.

במקרה דנן, אכן מדובר בתקלה ברשות היחיד, שבעליה נותן כמובן רשות לבני רשות הרבים להיכנס אליה, ולכן יש לה דין בור לכל דבר.

עם זאת, בית הדין ערך סיור בחנות וראה את מקום הנפילה. המרצפת בולטת באופן לא משמעותי במיוחד, ועובדי החנות טוענים שהיא קיימת שנים רבות ואיש לא נתקל בה. לכן, לכל היותר יש כאן ספק בור.

ב. האם דנים בנזקי בור בזמן הזה

כיוון שהדיינים בזמן הזה אינם סמוכים, הרי שישנם תחומי דיון, שבתיהם הדין לא דנים בזמן הזה, כמבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן א סעיף א):

בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כס; אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאין בהם חסרון כס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פי' שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסוטר את חבירו (פי' מכה בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

דהיינו שבתחומים שאינם מצויים כל כך, או שבחייבים מעבר לנזק שנגרם, כגון תשלומי כפל וכדומה, אין בתי הדין דנים בזמן הזה.

הפוסקים נחלקו, האם דנים בנזקי בור בזמן הזה. הש"ך (שם סק"ב) כתב בשם המהרש"ל שלא דנים, כיוון שבור הוא נזק שאינו שכיח. אבל בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן קלו) כתב שדנים בנזקי בור בזמן הזה, ובפתחי תשובה (שם סק"א) מסיק שגם הש"ך בספרו 'תקפו כהן' (סימן מ) ושער המשפט (סימן א סק"ב) כתבו שדנים בנזקי בור בזמן הזה.

ג. תשלום הנזק בנדון דידן מדין בור

אדם שניזוק בבור זכאי לפיצוי מבעל הבור על הנזק הקבוע שנגרם לו, אולם תשלומי שבת, ריפוי, בושת וצער אינם מוטלים על המזיק, כאשר הנזק נגרם מבור, וכפי שנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן תי סעיף לד).

במקרה דן אין נזק קבוע, אלא רק נזק זמני שהולך ומתרפא. לכן, חיוב התשלומים הוא רק מחמת ארבעת סוגי התשלומים שאין משלמים בנזקי בור. ואף שהתובע הסתמך על חוות דעת רפואית, שעקב הפגיעה אסור לו להרים משאות כבדים, מבירור שערך בית הדין נראה שאף שלמשך מספר חודשים לא יוכל התובע להרים משאות כבדים, ברוב המקרים לא נשאר נזק קבוע.

היות שמדובר רק בספק תקלה, ובתשלומים שאין חיוב לשלם בבור, נראה כי אין אפשרות להוציא ממון מן התנבע.

ג. פיצוי על עגמת נפש

בית הדין קבע כי הנתבע חרג ממנהג המדינה, ולא רכש פוליסת ביטוח. אילו היתה בידו פוליסה שכזו, ברור שהתובע היה מקבל פיצוי על נפילתו. כמו כן, ברור שאילו היה התובע פונה (באיסור) לבתי המשפט האזרחיים, היה זוכה שם לפיצויים משמעותיים מהנתבע.

לאחר פניה של בית הדין לנתבע, הסכים הנתבע לשלם פיצויים על הצער ועגמת הנפש שנגרמו לתובע. בית הדין קבע פיצויים בסך 2000 ש"ח.

בית הדין לממונות גזית, שדרות

[אתר דין תורה](#)

הזמנת מוצרים שלא נדרשו בסופו של דבר

תיאור המקרה

הנתבע ניהל קייטנה לילדים בחודשי הקיץ. הוא פנה לתובע על מנת שיקיים סדנת טיסנאות בקייטנה. השנים סיכמו על חוזה בו נכתב "מספר ילדים כ- 200. תשלום לכל ילד 13 שקלים חדשים, סה"כ לתשלום- [נשאר ריק]". למעשה נרשמו לקייטנה כ- 160 ילדים ולסדנה הגיעו רק 104 ילדים. הנתבע שילם עבור 134 ילדים.

טענות התובע

התובע טוען, שעל פי החוזה היה מגיע לו שכר על 200 ילדים. העובדה שהנתבע לא הביא מספר כזה של ילדים היא בעיה שלו.

גם אם הנתבע אינו צריך לשלם לתובע על הילדים שלא הופיעו לסדנה, התובע דורש החזר על החומרים שהזמין, שהרי בוודאי הוא היה חייב להערך לאפשרות שיגיעו 200 ילדים.

תשובת הנתבע

הנתבע טוען שמעולם לא התחייב לשלם עבור ילדים שלא יגיעו בפועל. הנתבע הוסיף כי כל נותני השירותים בקייטנה התקשרו אליו לוודא את מספר הילדים שיגיעו, חוץ מהתובע.

פסק הדין

בית הדין קבע שהנתבע אינו צריך לשלם עבור הילדים שלא הגיעו. כמו כן, הנתבע אינו צריך לשלם עבור החומרים שהזמין ולא השתמש בהם.

הנימוקים

סדר הדברים לבירור פסק הדין:

א. מה היתה התחייבותו של הנתבע לתובע במסגרת החוזה?

ב. האם התובע זכאי להחזר על החומרים שהזמין ולא היה זקוק להם?

א. פרשנות החוזה בין התוב לנתבע

באופן עקרוני ישנן שתי דרכים לפרש את החוזה:

פירוש ראשון - הנתבע קיבל על עצמו הזמנה לכמאתיים חניכים, זו מסגרת העבודה. לפי פירוש זה, ברגע שהנתבע הגיע למקום והתחיל בעבודתו הרי שהנתבע התחייב לשלם לו את השכר שהובטח ככל פועל (שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף א). על פי פירוש זה, חובתו של הנתבע להודיע על שינוי במספר החניכים. לפי זה הנתבע צריך לשלם על ההפרש בין 134 למספר שסוכם. פירוש שני – הנתבע התחייב לשלם 13 שקלים לילד לפי כמות הילדים שיגיעו בפועל. אומנם הוזכר המספר מאתיים אבל בסיכום של השכר לא מופיע שום מספר. לפי פירוש זה הנתבע היה צריך לשלם רק על 104 ילדים שהגיעו בפועל.

בית הדין קבע כי הפירוש השני הוא הפירוש המסתבר. זאת משום שבחזרה לא נזכר סיכום סופי של השכר, למרות שהיה מתבקש לרשום הסכום המינימלי לתשלום ע"י הנתבע. העובדה שסכום כזה לא נכתב, מעידה על כך שהחזרה נכתב מתוך הנחה שיתכן שלא כל הילדים יגיעו בפועל, ואין לשלם אלא על מי שהגיע בפועל. לאור זאת, לא זו בלבד שהנתבע אינו צריך לשלם לתובע תשלום נוסף, אלא אדרבה, התובע צריך להחזיר לנתבע את מה ששילם עבור יותר מ- 104 ילדים.

ב. החזרים לתובע על חומרים שהזמין ללא צורך

בית הדין הסכים לטענתו העקרונית של התובע, שהוא היה צריך להעריך לאפשרות שיגיעו 200 ילדים, ולכן על הנתבע לשלם עבור החומרים שנאלץ התובע להזמין לטובתו. זאת על פי האמור בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שלג סעיף ח) :

אמר לאומן: עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועשאו האומן, ואחר כך אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד, יפסיד, חייב.

אמנם, בנדון דידן לא מדובר על חומרים שאם לא יקח אותם הנתבע מיד, יתקלקלו. ולכן, הנתבע אינו צריך לפצות את התובע, אלא התובע צריך לדאוג (אם ברצונו בכך) למכור את החומרים שהצטברו אצלו.

שער לדין

הגדרת שכיר לעומת קבלן ודין דבר האבד

בגליון הקודם הסברנו, שישנו הבדל בין פועל שכיר לפועל קבלן. פועל קבלן רשאי לחזור בו, רק כאשר לא נגרם לצד השני הפסד, ואילו פועל שכיר רשאי לחזור גם כאשר מחמת החזרה נגרם לבעל הבית הפסד.

את הדין בגליון הנוכחי נפתח בהגדרת 'שכיר' לעומת 'קבלן'. כפי שצינו בגליון הקודם, הדוגמא של הגמרא לפועל קבלן היא פועל שנשכר לקצור שדה חיטה. היות שהשכירות מוגדרת על פי כמות המלאכה שיש לעשות, זוהי קבלנות. אולם, אילו היה מדובר בפועל שנשכר לעבודה על פי שעות, הרי זו שכירות.

תרומת הדשן (סימן שכט) כתב, שפועל שנשכר לעשות כך וכך חביות יין, דינו כקבלן ולא כפועל. וכתב, שאע"ג שצריך לעשות דווקא בזמן ימי הבציר, היות ששכרו אינו לפי הזמן אלא לפי המלאכה - כמה חביות ימלא - הרי זו קבלנות, בדומה לדוגמא בגמרא, שהשוכר פועל לקצור. מדבריו למדנו, שגם פועל הנשכר לעבודה בזמן נתון, היות שסוף סוף העבודה מוגדרת על פי כמות המלאכה, הרי זו קבלנות ולא שכירות.

נתיבות המשפט (רסד, סק"ח) דן באדם ששילם לבעל מעבורת על מנת להעבירו את הנהר. נתיבות המשפט כותב, שבעל המעבורת אינו נחשב כקבלן אלא כפועל, שכן קבלן יכול לעשות את המלאכה מתי שרוצה, ואילו פועל משועבד לבעל הבית בשעה מסויימת, וזו נקודת הדמיון בינו לבין עבד.

לכאורה, דברי נתיבות המשפט אינם מתיישבים עם דברי תרומת הדשן. שכן, לדעת נתיבות המשפט, ההבדל בין פועל לקבלן תלוי בשאלה אם השכיר יכול לעשות את מלאכתו בזמן אחר, או שדווקא בזמן זה. וא"כ במקרה של תרומת הדשן הרי צריך לעשות בזמן מסויים. אמנם, ניתן לומר שנתיבות המשפט אינו חולק על תרומת הדשן, משום שאע"פ שהמקבל קמה לקצור צריך לקצור בתוך טווח זמן מסויים, אבל בתוך אותו הזמן הוא אינו משועבד לשעות מסויימות. אלא שמדברי תרומת הדשן משמע, שאילו היה מקבל שכרו לפי שעה, היה נקרא שכיר ולא קבלן, ודלא כדברי נתיבות המשפט.

יש לציין, שגם ההגדרה השאובה מדברי נתיבות המשפט אינה מתייחסת אלא כלפי הדין של חזרת פועל בחצי היום. שכן נתיבות המשפט (שלה, סק"א) כותב, שאם אדם שכר משרת ללוותו בדרך למקום פלוני, בין אם הדבר יקח הרבה זמן הדרך ובין אם יקח מעט, הרי זו קבלנות ולא שכירות. במקרה זה, הרי חייב המשרת לשמש את האדון כל זמן שירצה זה, ובוודאי שאין דומה יותר מכך לעבד. ואף על פי כן, כותב נתיבות המשפט, שהרי זו קבלנות. ולכן יש לומר, שרק לגבי הדין של חזרה בחצי היום סובר נתיבות המשפט שהגדרת פועל תלויה בהיותו עבד.

הנושא השני שנדון בו בגליון זה הוא חזרת פועל במקרה של 'דבר האבד'. למרות ששכיר רשאי לחזור בו, גם אם בעל הבית יצטרך לשלם יותר על השלמת המלאכה, אין פירושו של דבר שהשכיר רשאי לגרום כל הפסד לבעל הבית. בברייתא (בבא מציעא עו:) מבואר, שאם הפועל רוצה לחזור, ונגרם הפסד ('דבר האבד') לבעל הבית, אין הפועל רשאי לחזור, ואם חזר בו, יש לבעל הבית אפשרות למנוע את ההפסד על חשבונו של הפועל. טרם שנבין את זכויותיו של בעל הבית, נבהיר מהו 'דבר האבד'. במשנה ובברייתא מבוארים שני אופנים של הפסד: 'שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה, וכל דבר שאבד, וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען'.

במקרה הראשון, כששוכר להעלות מן המשרה, הפשתן נפסד אם יהיה במשרה יותר מדי זמן. אבל במקרה השני, כששוכר את הפועל הביא חלילים למת, הרי יכולים לקבור את המת גם ללא חלילים. שם ההפסד הוא יותר בבחינת 'עוגמת נפש', ולא הפסד ממשי. עם זאת, שתי הדוגמאות נחשבות כ'דבר האבד'. ונמצא, שרק כאשר

ההפסד יגרם לבעל הבית מחמת שיצטרך לשלם יותר על השלמת המלאכה, רשאי הפועל לחזור. אבל כאשר ההפסד נוגע לגופה של המלאכה, גם שכיר אינו רשאי לחזור בו.

הברייתא מתארת שתי 'סנקציות' שבעל הבית רשאי להפעיל על הפועל במקרה של חזרה: 'שוכר עליהן או מטען'. האפשרות השניה - להטעות את הפועל - פירושה להבטיח לפועל שכר גבוה על השלמת המלאכה, בלי לשלם אותו לבסוף.

האפשרות השניה פירושה, שבעל הבית רשאי לשכור פועלים אחרים לצורך השלמת המלאכה, ולנכות את שכרם משכרו של הפועל. לדעת רש"י, הכוונה היא שבעל הבית רשאי לשכור פועלים אחרים עד גובה השכר שקצב עם הפועלים הראשונים, ובניכוי מה שכבר שילם לפועלים הראשונים. הרא"ש (סימן ו) מקשה על שיטת רש"י. כי לדבריו יוצא, שאם שילם מראש לפועלים את כל שכרם, אינו יכול להוציא מהם כלום אפילו בדבר האבד. ולכן הרא"ש מפרש, שמשלם לפועלים השניים עד כדי 'כפל שכר', דהיינו, ששוכר עד גובה השכר שקצב עם הפועלים הראשונים, בלא לנכות את מה שכבר משילם לפועלים הראשונים, ונמצא שיוציא מהפועלים הראשונים עד כדי כפל שכר. זוהי השיטה הרווחת בראשונים.

שתי אפשרויות אלו מניחות, שבעל הבית השלים את המלאכה. אולם, מה הדין במקרה שבעל הבית לא מצא פועלים שישלימו את המלאכה? הנמוקי יוסף (מו: מדפי הרי"ף) כותב, שאם לא שכר עליהם פועלים אחרים, אלא רק רוצה לעכב שכרם מחמת שלא עבדו בדבר האבד, אינו רשאי. אמנם תרומת הדשן והגהות אשר"י כתבו, שדברי הנמוקי יוסף נאמרו רק כשהדבר האבד לא היה הפסד ממון, כמו בדוגמא של השוכר פועל להביא חלילים למת. אבל אם יש גם הפסד ממון, כמו בדוגמא של שריית הפשתן, משלים הפועלים את ההפסד שנגרם, מדינא דגרמי.

עת לדון

חוק סימון מחירים - בעיית אונאה

הרב עקיבא כהנא

כפי שהזכרנו בגליון הקודם, ייתכן הפרש בין מחיר המוצר כפי שהוא מוצג עליו, לבין המחיר הרשום, והרגיל שלו, אך החוק קובע, כי על בעל החנות לקיים את המכירה על פי המחיר שהוצג, ולא יעזרו טענות של טעות.

במאמרנו בגליון 48 התייחסנו לנושא מבחינה הלכתית, והראנו שאף מבחינה הלכתית יש תוקף לחוק זה אף מבלי להתייחס לסוגיית דינא דמלכותא, וזאת בגלל שהמחיר שהוצג הוא המחיר הקובע גם מבחינת ההלכה. אך לעומת זאת כאשר המחיר ננקב בטעות ברורה לעין, כגון שהמחיר נקוב בשקלים, אך ברור שהכוונה לעיסקה דולרית, שכן המחיר הממוצע בשוק גבוה פי שלושה מהמחיר הנקוב, אמרנו שאין כוונת המוכר ליצור קציצת מחיר, ולכן המחיר שהציג לא יקבע.

אך פסיקת בתי המשפט, על פי חוק הגנת הצרכן, היא שאף במקרים של טעות ברורה, עדיין יחוייב המוכר למכור את המוצר במחיר שהציג, (לדוגמא בית המשפט פסק במקרה של מחיר שהוצג באתר אינטרנט בטעות בשקלים ולא בדולרים, והמוכר חויב לפצות את הלקוח גם על עגמת הנפש שנגרמה לו, בעקבות אי ההסכמה לביצוע המכירה. לצפיה בפסק הדין [לחצ כאן](#)).

ונשאלת השאלה האם לחוק תנתן תקפות גם בהלכה מכח דינא דמלכותא דינא, וכפי שאנו מחייבים בהרבה חוקים ממוניים?

נקדים ונאמר שהחוק נועד למנוע מצב של הטעיית צרכנים, וזאת על ידי פרסום מצג שוא של מחיר זול, ופיתוי הלקוח לקנות, כך שלאחר שהלקוח יהיה מעוניין לקנות, ייאמר לו על ידי המוכר, כי המחיר שהוצג בטעות יסודו, ולכן המחיר גבוה יותר. לכן ניתן לומר כי החוק קונס את המוכר ואומר שאם פורסם מחיר מסויים, יהיה המוכר חייב למכור במחיר זה.

סוגיית דינא דמלכותא ארוכה היא מיני ים, ולא נכנס כאן אלא בראשי פרקים, ונאמר כי נחלקו הראשונים ובעקבותם האחרונים עד להיכן מרחיבים את הכלל ש'דינא דמלכותא דינא'. יש מהראשונים (רא"ש ומרדכי) הטוענים שכלל זה חל רק על דברים שנוגעים בקרקעות ומיסים, אך למשפט הפרטי אין כל כח למלכות להכריע, ויש הסוברים (ר"ן ונמוקי יוסף) שהכלל תקף גם לגבי המשפט הפרטי. הרמ"א (סימן שסט סעיף יא) פוסק כמו השיטה השנייה שהמלכות יכולה לקבוע גם כללים בתחום המשפט הפרטי. עם זאת הרמ"א מסייג את הדברים:

דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני עובדי כוכבים, דאם כן בטלו כל דיני ישראל.

אמנם, אחרי שהקדמנו שרעיון חוק זה הוא לתקנת בני המדינה, לכן מובן שלדעת הרמ"א צריך החוק להיות תקף.

אלא שיש לדון בשאלה אם לחוק זה יש תוקף, משום שהוא מתנגש לכאורה, עם איסור אונאה. שכן לדוגמא: תוכנה הוצגה באינטרנט למכירה ב- 170 ש"ח, כאשר ברור שלא מוכרים בשוק מוצרים מעין אלו אלא לכל הפחות במחיר הגבוה פי שלושה. ברור אם כן שהמוכר רצה להציג את מחיר התוכנה בדולרים, כפי שעשה למוצרי תוכנה אחרים שפרסם, אך טעה וכתב את המחיר בשקלים. כאמור, החוק מחייב את

המוכר למכור לקונה במחיר שפרסם, והבעיה היא, שלכאורה שיש כאן דין אונאה - שאדם מוכר חפץ במחיר שנמוך משווי בחצי ממחירו האמיתי.

אם אכן נקבע שהחוק גורם לעבור על איסור אונאה, הרי חוק זה הוא נגד דין תורה, ועל כך אמר הש"ך (חושן משפט סימן עג סקל"ט):

אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר, היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו, אבל לדון בדיני הגוים בכל דבר נגד תורתנו, חלילה, ודאי לא יעשה כן בישראל.

אנו נחלק את הדיון בחוק, לשני מצבים - מקרה שבו הקונה דורש מהמוכר למכור לו את החפץ במחיר הכתוב, והמוכר אינו מעוניין למכור, ומקרה שבו הקונה כבר קנה את החפץ, והוא דורש מהמוכר החזר כספי.

במקרה הראשון, המוכר והקונה יודעים מהו המחיר האמיתי של החפץ. דרישתו של הקונה היא, שלמרות המחיר האמיתי המוכר ימכור לו במחיר נמוך יותר. במקרה כזה אין למעשה דין אונאה, שכן אין כאן טעות מצד אחד הצדדים. והרי זה דומה לאמור בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רכז סעיף כא):

האומר לחבירו: על מנת שאין לך עלי אונאה, יש לו עליו אונאה. במה דברים אמורים? בסתם, שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול... אבל במפרש, אין לו אונאה. כיצד, מוכר שאמר ללוקח: חפץ זה שאני נותן לך בק"ק יודע אני שאינו שוה אלא מאה על מנת שאין לך עלי אונאה אני מוכר לך, אין לו עליו אונאה. וכן לוקח שאמר למוכר: חפץ זה שאני לוקח ממך במאה יודע אני ששוה מאתיים על מנת שאין לך עלי אונאה אני לוקח ממך, אין לו עליו אונאה.

אולם, במקרה השני, שהקונה כבר קנה את החפץ וכעת הוא דורש רק החזר כספי, לכאורה, היות שהמכירה נעשתה במחיר שונה מאוד מהמחיר האמיתי של החפץ, היה ראוי לומר שהמכירה בטלה, וההלכה אינה מאפשרת לקונה לקבל החזר כספי אם המוכר מעוניין בביטול המכירה. במקרה כזה, יש לכאורה יותר מקום לומר, שהחוק מתנגש עם דיני אונאה.

למרות זאת ברור שאם ניתן לחייב מוכר למכור במחיר מסויים, למרות שהוא כתב אותו בטעות, אזי גם כאן, נניח שהמכירה בטלה, עדיין יחוייב המוכר **עכשו** למכור ללוקח, אחרי שהוא יודע מה שיעור האונאה, ועכשו ניתן להתנות על מחיר כזה, ואם כן שוב נראה שהחוק יהיה תקף כאן כי אינו נגד דין תורה, ולכן גם נראה שמדינת ארץ ישראל לעשות כן, לקחת חפץ ולקנותו גם באופן שברור שהמחיר הנקוב עליו אינו ערכו השלם.

אמנם, למעשה שני ההסברים האלו אינם מועילים. שכן, הסיבה שאין אונאה במכירה כאשר יודע לשני הצדדים שהמחיר הנקוב איננו המחיר האמיתי, היא בגלל מחילה, שאינה קיימת כאשר מכריחים את המוכר למכור את החפץ. ולכן שוב החוק יצא נגד דין התורה של אונאה.

ולכן צריך לומר שהכפייה שהמדינה כופה את המוכר למכור במחיר הנקוב, איננה חלק מהמכירה, אלא היא מעין קנס שהמדינה קונסת את המוכר על כך שהטעה בפרסום את הקונה, והקנס אינו קשור כלל למחיר. וכאילו נאמר שהמחיר האמיתי הוא אמנם המחיר שאמור להמכר בו, אך המדינה קונסת את המטעה בפרסום, אף אם עשה זאת בטעות, בכך שיצטרך להחזיר לקונה כסף, כך שלמעשה הקונה ישלם רק את המחיר שהמוכר רשם בפועל. אם נגדיר את החוק כך הרי שהחוק אינו נגד התורה, כיון שהמדינה קבעה קנס שמוטבו הוא הלוקח, ואין זה אומר שהמחיר של החפץ השתנה. (דוגמא דומה ניתן לראות במאמרו של הרב יואב שטרנברג המובא בתחומין כרך כו, בנושא פיצויים על הלנת שכר, שם יש בעייה דומה אך חמורה יותר של ריבית בפיצויי הלנת שכר, ושם כותב הרב שטרנברג שכיון שהתשלומים ניתנים

בתורת קנס אין הם נחשבים ריבית, על אחת כמה וכמה בנידונו, שאף שצריך לשלם, קנסו אותו שלא ישלם במחיר המלא).

יש להוסיף עוד סברא שענינו הרואות שלעיתים רשתות שיווק גדולות בעת התחרות ביניהם לעיתים מורידות מחירים למחירים אפסיים על כל מיני מוצרים וכל זאת כדי למשוך לקוחות, ולכן לא תמיד ברור כאשר רואים מחיר נמוך, שהמוכר טעה בסימון, אלא ייתכן גם מצב שבו דרכי השיווק גרמו לו לשווק במחיר שכזה, ויש גם מקום לדון אם בשוק המודרני של ימינו יש בזה אונאה.

לסיכום: החוק הישראלי מחייב מוכר למכור מוצר במחיר שפרסם, אף אם מחירו הריאלי גבוה בהרבה, הוכחנו כי לפי הבנתנו את המחוקק, ועל פי אמות המידה הקבועות בחוק, החוק נועד לתקנת בני המדינה, ולכן מצד זה הוא תקף. האם הוא אונאה? ניתן לדחות בכמה דרכים:

א. החוק מחייב את המוכר למכור ולומר יודע אני שזה לא המחיר, ולמרות זאת אני מחוייב למכור, אין זה נכנס לגדרי אונאה, אלא לגדרי מחילה, וזה יוצר שאלה גדולה לגבי מחילת המוכר.

ב. אמנם יש לומר שהחוק קובע זאת כקנס למוכר על שלא עמד בהתחייבותו כלפי הקונה, ולכן אין כאן שייכות כלל לדיני אונאה.